

KONFLIKTI, JAVNOST IN MEDIJI

"Resnična je svoboda ta, če svobodni ljudje, če javnost naj obveščajo, lahko svobodno govore. Kaj je pravičnejše v državi, kot je to?"

Euripidov verz kot moto v Miltonovo Areopagitico

Družbeni konflikti so univerzalno družbeno dejstvo, morda celo nujna sestavina vsega družbenega življanja. Družbe niso harmonične in ravnovesne celote, zato se vedno kažejo spori med skupinami, nezdružljive vrednote in pričakovanja. Smisel in konsekvence družbenih konfliktov je v tem, da vzdružujejo in spodbujajo spreminjanje globalnih družb in njihovih delov.

Intenzivnost konflikta, ki razdvaja družbo in napada konsenzualno bazo socialnega sistema, je povezana z rigidnostjo političnega sistema. Kar ogroža ravnovesje take strukture ni konflikt sam po sebi, marveč rigidnost sistema, ki dovoljuje, da se nasprotja kopičijo, dokler ne izbruhnejo v konflikt. Konflikt je nefunkcionalen za tiste socialne sisteme, v katerih ni dovolj tolerance in institucionalizacije konflikta.

V Sloveniji se vse bolj kaže razcepljenost družbe v socialne razrede, oblikuje se zgornji sloj gospodarsko-politične strukture, ki vedno bolj akumulira družbeno bogastvo (tovarne, podjetja, obrt, hiše in stanovanjske bloke, zemljo, farme, gozdove). Na dnu družbene lestvice pa se širi spodnji razred brezposelnih industrijskih in kmečkih delavk in delavcev, revnih družin, gospodinj, snažilk in podobnih poklicov, ki žive na robu preživetja in se utapljajo v najnižji spodnji sloj revščine in socialne apatije. Družbeni konflikt med 'novim razredom' bogatih in močnih ter spodnjih razredov revnih in nemočnih se vedno bolj kaže kot pravo razredno nasprotje dveh ideološko, politično in socialno nasprotujočih si strani.

Ta socialni konflikt se manifestira v številnih stvarkah in drugih javnih demonstracijah, kot politični konflikt pa se izraža v pogajanjih z delodajalci in sindikati. V prihodnosti se bo socialno nasprotje med bogatimi močniki in brezpravnimi revnimi še poglobilo. Tedaj bo ta družbeni konflikt (ki ni edini) resno ogrozil stabilnost države.

Srednji sloj meščanstva, uradništva in intelektualcev ostaja statusno na isti stopnji hierarhične lestvice in se ne zaveda, da se socialno in družbeno pomika po lestvici navzdol (dohodkovno in glede na položaj v družbi), ker se vedno bolj krepi in širi najvišja pospodarsko-politična elita. Ta srednji razred je rezervni bazen, iz katerega elita zajema posamezne povzpeticnike, da jih vključi v zgornji razred.

* Dr. France Vreg, zaslužni profesor ljubljanske univerze

* Tematski prispevek za okroglo mizo *Politični konflikti in novinarstvo*, Otočec, 27. novembra 1998 v organizaciji Slovenskega in Hrvaškega komunikološkega društva.

Politični konflikti in stabilnost sistema

Politični konflikti so imanentne sestavine družbenih pojavov, ki temeljijo na ideološki, politični, verski in kulturni diferenciaciji družbe ter se manifestno kažejo v pluralistični družbi. Pluralistični model oziroma večstrankarstvo temelji na predpostavki, da je politična moč porazdeljena in da obstaja policentričen moči. Politične skupine se med seboj borijo za vpliv in izvajajo pritisk na vlado, ki mora uravnotežiti različne interese.

Stabilnost in ravnotežje sistema sta zagotovljena tako, da sistem "razrešuje probleme med konfliktnimi interesnimi skupinami z najmanjšimi pritiski in z maksimalnim konsenzom" (Lipset). Pluralistični sistem je zato sistem razreševanja konfliktov, kajti vedno se mora uveljaviti skupni interes (Dahl).

Teoretična vizija o enaki porazdelitvi moči je seveda utopija. Empirične raziskave so potrdile, da je odločanje v pluralistični družbi 'omejeno' samo na nekatera središča moči in 'prepuščeno' elitističnim posameznikom v strankah, ki imajo ekonomsko in politično moč. V stvarnosti politične elite tekmuje med seboj.

Politološka analiza stanja v Sloveniji nam to lepo dokazuje, vse relevantne točke odločanja so v rokah gospodarsko-politične elite, ki sprejema odločitve v skladu s programom vladajoče stranke. Tako stanje poraja številne politične konflikte, ki niso omejeni le na konflikte med strankami, marveč izvirajo tudi iz družbenih konfliktov.

Značilen je družbeni konflikt med slojem slovenskih upokojencev (več kot četrtnina prebivalstva, ki iz leta v leto narašča) ter gospodarsko-političnim slojem (sem lahko prištejemo še številno gospodarsko mafijo.)

Ta družbeni konflikt se izraža kot politični konflikt, ker so upokojenci organizirani v politično stranko, ki nastopa v parlamentu. éal pa pogosto ne more vplivati na relevantne odločitve in je praktično odrinjena na politično obrobje. Tako ta konflikt ostaja latenten, večinoma bo slej ko prej izbruhnil v pravi konflikt. Poleg tega politično osveščeni upokojenci večidel priznavajo vrednote preteklosti in politične kontinuitete, kar rojeva konflikt z mlajšimi generacijami in strankami desnice.

Legitimnost opozicije in rigidnost sistema

Značilnost demokracije niso le parlamentarna demokracija in večstrankarstvo, marveč tudi relevantna opozicija z možnostjo razvijanja kritičnega rezoniranja 'v imenu ljudstva'. Če protagonisti novih demokracij sprejemajo politični pluralizem, morajo priznati tudi mehanizme nadzora politične oblasti in menjave oblasti, v tem pa je smisel in legitimnost opozicije. Politični sistem brez opozicije je torzo demokracije.

Sistem dominacije vladajoče stranke je seveda zelo prefinjen: vladajoča stranka krepi svojo moč s sredstvi državnega aparata in dominantnega ideološkega diskurza državnih medijev, medtem ko politično opozicijo potiska na obrobja političnega odločanja, dokler se ravnotežje ne prevesi v smeri vse večje dominaci-

je vladajoče elite. Uporaba večinskega načela služi oblasti za slabitev moči in statusa ter publicističnih možnosti opozicije.

Vladajoča elita tako revitalizira hegemonistično vladavino oblastniškega odločanja, političnega monizma in vrednostnega enoumja. Vedno bolj se uveljavlja 'vsevednost' državno-partijskih funkcionarjev in karizmatičnega voditelja. Tak sistem ni sposoben ohranjati samostojne komunikacijske sfere, ki bi razvijala kritično novinarstvo in omogočala spletnje kritičnih 'samoregulacijskih' feedback zank. Ta proces je zlasti značilen za sosednjo Hrvaško.

V resnični demokraciji politične stranke uveljavljajo strpen dialog, ker samo ta omogoča usklajevanje in sodelovanje pri razreševanju perečih socialnoekonomskih problemov države. Zato razumna vladajoča stranka ne vodi radikalne politike do opozicijskih strank in jim omogoča sodelovanje pri odločanju.

Opozicijska stranka se tedaj lahko odloči za državotvorno politično vlogo in ne pogloblja razlik in nasprotij, marveč deluje konstruktivno in povezovalno, da bi skupno reševali temeljne gospodarske, socialne in zunanje-politične probleme.

Ko se je v Sloveniji konstituirala vlada liberalne demokracije oziroma koalicija s Slovensko ljudsko stranko, je opozicijska desnica opustila tvorno sodelovanje pri zakonodaji, ki jo terjata vstop v Evropsko unijo. Svojo aktivnost je usmerila v blokiranje teh zakonov in v razbijanje vladnih naporov. Nekateri množični mediji so začeli senzacionalistično poročati o teh akcijah, tako da so v poročanju iz parlamenta skoraj prevladali nastopi desnice.

Prizadevanja hrvaške države po suverenosti in zemeljski celovitosti so spremljale akcije utrjevanja političnega monopartizma vladajoče stranke HDZ. Opozicijske stranke so bile odrinjene od odločanja in so danes praktično potisnjene na margine.

Konflikti in politična demagogija

V okviru političnih konfliktov se pojavlja spreminjanje tvorne parlamentarne polemike v razreševanje drobnih problemov in manj važnih političnih vprašanj, zanemarjajo se namreč temeljna, velika vprašanja političnih problemov. Nekateri politični voditelji - vladajoči ali opozicijski - to počenajajo zato, ker se niso sposobni soočiti z resničnimi problemi ekonomske in politične stvarnosti doma in v mednarodni sferi.

Retorično polemiko so opredelili že nekateri antični filozofi. Menili so, da obstaja vsa narava samo kot retorika in eristika, samo kot dialektika besed in pojmov, samo kot boj med ljudmi. Gorgias je celo trdil, da resnice sploh ni, zato je treba nasprotnika osmešiti: cilj retorike je vladanje nad drugimi.

Številni so primeri v slovenski skupščini, ko slovenski Gorgiji sprevračajo politično komuniciranje v parlamentu v merjenje moči, v besedni "boj", v katerem želi vsak dokazati svojo miselno ali celo fizično prevlado. Pri tem brezobzirno smešijo poslance drugih strank in skušajo diskvalificirati vodilne osebnosti parlamenta, vlade in strank. Očitno je, da gre za agresivne poteze rušenja avtoritete, moči in

oblasti vladajoče stranke s ciljem prevzeti oblast. Ideološki cilji in programi strank nimajo vidne vloge.

Ko so partnerji v komunikacijski situaciji diskurzivne kompetitivnosti ali brez-obzirnega boja za oblast, si ne prizadevajo odstranjevati komunikativnih ovir, ampak po navadi še poglobljajo nespoznavanje. To je slika diskusij v slovenskem in hrvaškem parlamentu. Množični mediji senzacionalistično prikazujejo te politične spopade in nizke udarce.

Mediji in igra parcialnih interesov

Množični mediji so tista 'javna sfera', ki omogoča, da družbeni problemi in konflikti postanejo javni - vlade, parlamenti, institucije in kapital pa transparentni. Mediji osvetle tiste temne dele stvarnosti, ki so prikriti ali izkrivljeni. Z objavljanjem 'skritega' postanejo družbene institucije transparentne.

Kritično novinarstvo z nadzorno funkcijo in javnim objavljanjem zapira razkorak med javnim in zasebnim. Javni kritiki izpostavi tisto, kar je prikrito, kar oblast skriva oziroma zavija v tančico tajnosti (privilegiji državne birokracije, politična korupcija, podkupovanje državnih uradnikov ali strankinih voditeljev, skrivanje javnih sredstev v različne banke, malverzacije, poceni nakupi hiš, zemljišč, podjetij, likvidacije opozicijskih politikov, nepotizem in podobno).

Svoboda izražanja, ki vključuje svobodo medijev, je ena od temeljnih pogojev za razvoj demokratične družbe. Toda ta svoboda novinarstva je v mnogih družbenih situacijah postavljena pred težavne preizkušnje. Ravno ob problemu etosa do zasebnosti se je pokazal prepad med 'quality press' in 'popular press'.

Vdiranje radia in televizije, senzacionalističnih revij in celo resnih medijev v intimno sfero občana je tudi v Sloveniji postalo nekaj običajnega, celo kompetitivnega med medijskimi hišami. To medijsko vdiranje v zasebnost presega vse meje etičnosti, dostojnosti, novinarjeve korektnosti, s tem pa tudi kredibilnosti.

Posebno poglavje je način diskvalifikacije vodilnih osebnosti neke države. To metodo političnega boja uporabljajo nekateri množični mediji, politične stranke, zlasti opozicijske, ki spretno angažirajo politično in ekonomsko mafijo, da se dokoplje do osebnih podatkov in 'skrivnosti' predsednikov držav, politikov, predsednikov gospodarskih podjetij in podobno. To se zlasti dogaja v obdobju volilnih bojev. Mediji z agresivno strategijo političnega marketinga, s projekti diskvalificiranja nasprotnih kandidatov, vplivajo na izbor kandidatov, na njihovo promocijo ali izničenje.

V državi, kjer je razporeditev politične moči dokaj uravnovešena, novinarstvo lahko vztraja na evropski komunikacijski civilizacijski ravni. Zaradi kritičnosti poročanja - ki je sicer normalna pridobitev evropskih medijev - pa se vzbudi sum, da so mediji ali provladni ali na strani opozicije.

Politični pluralizem, ki je tudi v Sloveniji našel svoja plodna tla med novinarji, je razvil tudi novinarski pluralizem. Zaradi pritiskov države in političnih strank izgubljajo svojo profesionalno neodvisnost, nekateri novinarji se celo odkrito in zavestno vdinjajo 'svojim' strankam. Pozabili so na uravnovešenost poročanja in

postali agitpropovci novega kova. Še več, ne razločujejo več, kaj je moralno, kaj pa je ceneno hlapčevanje liderjem političnih strank.

Če iščemo vzroke tega početja, lahko ugotovimo, da so nekateri novinarji padli v igro parcialnih interesov političnih strank, ideoloških, verskih, ekonomskih, komercialnih in drugih vplivov.

Politični konflikti, novinarstvo in meddržavno sporazumevanje

Politični konflikti se pojavljajo tudi v meddržavnih odnosih v Evropi. Evropsko politiko gospodarske in politične integracije pretresajo politično rivalstvo in konflikti. Vse več je etnično motiviranih socialnopolitičnih in ekonomskih procesov.

Politični, gospodarski in nacionalni konflikti se kažejo tudi v odnosih med Slovenijo in Hrvaško. V teh odnosih se kažejo oblike strateške interakcije, ki vsebujejo procese zблиževanja, pa tudi oddaljevanja, varovanja identitete, moči in interesov. Kadar postaneta intencionalnost in interesna kalkulacija transparentna, se okrepi medsebojno nezaupanje.

Mediji so vpleteni v igro strateške interakcije in pogosto zastrujejo nezaupanje, negotovost in tujost, ki se vzpostavlja med predstavniki nacionalnih in državnih interesov. To nezaupanje in zaostrovanje s svojimi sporočili prenašajo na javnost s tem pa se politični konflikti državnih vrhov razrastejo v nacionalne konflikte.

Novinarji bi morali opravljati vlogo transkulturnih mediatorjev: morali bi 'razelektirali' napetosti in konflikte ter odpreti kanale sporazumevanja. To zahteva procese razjasnjevanja, strpnost, visoko motivacijo, multikulturne izkušnje in sposobnost gibanja skozi politične in kulturne ovire.